

DE TOORTS

47

DECEMBER 1998, 16e JAARGANG

Contactblad van het IVN

afdeling Zuid - Kennemerland

Naamsverandering IVN afdeling

Haarlem en Omstreken

Molentjesbloem

De IVN - zomerweek

IVN ZAKELIJK

"De Toorts" is het contactblad van de IVN afdeling Zuid-Kennemerland. Het IVN, Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten, die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 180 afdelingen. Meer dan 16.000 leden zetten zich actief in voor natuur en milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.

BESTUUR VAN DE AFDELING ZUID-KENNEMERLAND

Voorzitter

A.P. Hagens, Soestdijkstraat 30, 2012 KS Haarlem, Tel. 023 5312427

Secretaris

Mw. J. de Vries, Zwitserlandstraat 82, 2034 BN Haarlem, Tel. 023 5331557

2e Secretaris

Vacant

Penningmeester

Mw. C.C. Allaert, Spaarndamseweg 270 rood, 2021 KB Haarlem

Leden

L. van der Brugge, Gen. Bothastraat 91, 2021 JS Haarlem, Tel. 023 5261584

Mw. A. Wegman, C. Koetsstraat 58, 2036 AB Haarlem, Tel. 023 5352224

Coördinatoren werkgroepen:

Werkgroep Exkursies: Leo van der Brugge, Tel. 023 5261584

Werkgroep Publiciteit: Jan Rooymans, Tel. 023 5286186

Werkgroep Groene Winkel: Cock Meijer, Tel. 023 5247437

Werkgroep Kursussen: Anneke Wegman, Tel. 023 5352224

Werkgroep Kinderen: Wil Stumpe, Tel. 023 5374168

Werkgroep Tentoonstellingen: Erna Schreuder, Tel. 023 5314647

Werkgroep "De Toorts": Theo Litjens, Tel. 023 5280173

Werkgroep Lezingen: Jan-Willem van Velzen, Tel. 023 5317756

Jaarbijdrage (Leden en donateurs) f 30,-

Te storten op girorekening 5007954 t.n.v. IVN-afdeling Zuid-Kennemerland.

Leden ontvangen tevens "Mens en natuur" van het landelijk IVN.

Materiaalcoördinator

Annelies Botschuyver, Tel. 023 5317756

Ledenadministratie

Mw. J. de Vries, Zwitserlandstraat 82, 2034 BN Haarlem, Tel. 023 5331557

Redactie van "De Toorts"

Yvonne Litjens, Heemsteedse Dreef 293, 2101 KJ Heemstede, Tel. 023 5280173

Distributie van "De Toorts"

Hennie Kenselaar-Nelis, Gedempte Schalkburgergracht 3 H, 2021 AN Haarlem, Tel. 023 5263735.

INHOUD

Bestuursmededeling	4
Attentie -attentie - attentie	4
IVN Zomerweek	5
Gidsenperikelen	6
Buurtgenoten	7
Geboren	9
De Wilg	10
Kinderhoek	12
Eetbare en/of geneeskrachtige kruiden	14
Nationaal Park Zuid-Kennemerland	15
Verontrust zijn	16
Landgoederen van Zuid-Kennemerland	17
Ledenbestand	19
Boekenplank	20
Kijk eens mijnheer	21
Heimanshof	22
Activiteitenprogramma	23

VAN DE REDACTIETAFEL

In een bijdrage van het Bestuur wordt aandacht besteed aan de naamsverandering van onze IVN afdeling. In wezen verandert dat de huidige doelstellingen en activiteiten van het IVN niet. Om met Shakespeare te spreken: "What's in a name?" Zo is het ook met natuur- en milieu educatie gesteld, het werkterrein van het IVN. De naamsverandering heeft uiteraard wel formele gevolgen voor onze afdeling, zo ook voor de Toorts. De Redactie verwijst U daarvoor naar de kaft, IVN Zakelijk en het Activiteitenprogramma.

Bij het verschijnen van dit Toortsnummer nadert het einde van het jaar 1998 met rasse

schreden. Terugkijkend naar de inhoudelijke kant van ons blad, stelt de Redactie met voldoening vast, dat naast een groeiend aantal variabele bijdragen er ook min of meer vaste rubrieken zijn ontstaan. Vermeldenswaard zijn: "Eetbare- en Geneeskrachtige kruiden", nu van de hand van Yneke Bettink, "Landgoederen" door Mieke Wilmink en last but not least: "Buurtgenoten" van Yvonne Beerthuizen.

We besluiten dit redactioneel met onze lezers een sfeervol Kerstfeest en een voorspoedig 1999 toe te wensen.

De Redactie.

Kopij voor het volgende nummer inleveren uiterlijk 1 maart 1999

Heel handig is het voor de redactie als u uw ingezonden werk op een floppy aanlevert (inclusief een uitdraai van uw artikel). Tik de teksten zo eenvoudig mogelijk (platte tekst) d.w.z. maak het niet te mooi! De bewerking ervan is door de redactie dan nog gemakkelijker.

Bestuursmededeling

IVN afdeling Zuid-Kennemerland, een nieuwe naam, een nieuw jasje

Zoals reeds besloten op onze algemene ledenvergadering dit voorjaar gaan we als

IVN afdeling verder onder een nieuwe naam. De aanleiding om af te stappen van onze oude naam Haarlem e.o. is dat deze naam de lading eigenlijk niet meer goed dekt. Twintig jaar geleden, toen onze afdeling is opgericht werkten we voornamelijk in en rond Haarlem; vandaar de naam Haarlem en omstreken. Nu zien we dat veel van onze activiteiten in de regio plaatsvinden. Ook andere natuur- en milieuclubs in onze omgeving- zoals de Vogelwerkgroep en het KNNV - heten inmiddels Zuid-Kennemerland.

Daarnaast is met de oprichting van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland ook als gebiedsaanduiding de naam Zuid-Kennemerland ingeburgerd.

Als laatste motief geldt nog dat er ook al een

IVN afdeling Midden Kennemerland en Noord Kennemerland bestaan. In dat rijtje past onze nieuwe naam ook beter.

Voor alle duidelijkheid, ons 'werkgebied', zoals beschreven in onze statuten verandert niet. Het werkgebied bestaat uit gemeenten: Haarlem, Heemstede, Bennebroek, Zandvoort, Bloemendaal, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Haarlemmermeer.

Naast onze naam op de Toorts zullen we komende tijd ook ons briefpapier, folders en ander drukwerk aanpassen.

Vertrouwende op een mooie toekomst voor onze nieuwe 'oude' afdeling, wensen wij u en de uwen een voorspoedig 1999 en hopen elkaar vaak te treffen in Zuid-Kennemerland.

Het bestuur

ATTENTIE-ATTENTIE-ATTENTIE

RESERVEER DEZE DATA

In 1999 viert het I.V.N. afd. Zuid Kennemerland zijn vierde lustrum (20 lentes jong). Dit heugelijke feit wordt met het gebruikelijke uitje herdacht.

De bedoeling is dat we **zaterdag 5 juni 1999** naar de Gelderse Poort gaan.

De kosten zijn voor deze dag f 30.00 voor leden en f 40.00 voor donateurs. Meer informatie volgt in de volgende Toorts. **Reserveer deze datum in uw agenda.**

DINSDAG 23 MAART 1999 LEDENVERGADERING

U krijgt tegen die tijd een uitnodiging met de agendapunten.

Het bestuur

De IVN-ZOMERWEEK

(altijd in de eerste week van augustus)

Dit keer in Liempde - de Meierij in Brabant. Midden in het coulissenlandschap. Een zeer afwisselend geheel: kleine weilanden, omgeven door bomen en struiken, bochtige paden dwars door de bossen en dan de Kampina met z'n hei en vennen en de Dommel.

Dé trots van Brabant, die uit België Nederland instroomt en via Eindhoven kronkelend naar Den Bosch toe gaat. Een fietstocht langs die kronkels en via bruggetjes over die kronkels is een feest. Soms is de rivier breed en gekanaliseerd en soms is die rivier niet meer dan een beekje met hier en daar wat keien erin om de vaart wat af te remmen - het Brabantse land is glooiend - en op die plekjes is het heerlijk verfrissend om er met blote voeten in te staan en naar de gebogen planten te kijken, die omgeven zijn door visjes. Ik moet erbij zeggen: we hadden wel alle dagen goed weer, later zelfs warm en dat op zich is al vakantie. Maar het is toch een IVN-week: heel apart.

Het IVN probeert ieder jaar een gebied te vinden waar diverse landschappen elkaar raken. De Veluwezoom bijvoorbeeld. Aan de ene kant de Overijsselse IJssel met z'n polders en steenfabrieken, die overal vandaan stenen aangevoerd krijgen. Dat

betekent: zoeken naar stenen met een verhaal. Aan de andere kant de Veluwe met z'n bossen en ijsijdgeschiedenis.

Zo ben ik ook meegeweest naar de hei van Drente, de Peel en Schiermonnikoog. Alles wordt begeleid door IVN-ers uit de streek.

Heerlijke weken! Maar onbegrijpelijk: iedere keer weer ben ik de enige deelnemer van onze afdeling en toch staat het ieder voorjaar in "Mens en Natuur" aangekondigd. Je kunt in zo'n week eens fijn je natuurkennis opfrissen. Je bent er helemaal mee bezig, samen met IVN-ers uit het hele land. Voor maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag is er een programma. Je kunt kiezen waar je je mee bezig wilt houden: planten, het landschap, insecten, bomen, paddestoelen etc. en creatief: een tekenleraar die je helpt in de natuur naar de natuur te tekenen of te aquarelleren. Te veel om alles te doen. Je moet kiezen. Je kunt intekenen op lijsten. Met niet te grote groepen (ca. 10 personen) ga je op pad. Mocht je uitgeloot worden door te grote belangstelling voor een bepaald onderwerp, dan is er op een andere dag plaats voor je.

Woensdag is de vrije dag. Die kan ieder invullen zoals hij/zij wil. Luieren mag ook (ik ben naar Den Bosch ge-)

gaan, want daar was ik nog nooit geweest). We verblijven in een kampeerboerderij met tent-accommodatie. 's Avonds word je ook nog vermaakt, indien gewenst. Naar vleermuizen kijken met een bat-recorder of stil zitten in de buurt van een boom waarin een uil woont met zijn gezin - misschien worden de jongen gevoerd - mooi niet, of een thema-avond. Dit jaar ging het over gen-verandering in voedsel met medewerking van een vertegenwoordiger van Greenpeace, Shell en een onderzoeker van de universiteit van Utrecht.

Samen houden we de boel schoon; er is dus corvee en dat wordt netjes uitgekend op lijsten aan de muur aangegeven. Voor het eten hoeven we niet te zorgen, daar is een team mensen voor dat weet wat lekker eten is. 's Morgens ontbijten en eten klaarmaken (en drinken natuurlijk) voor de hele dag. Voor de kinderen (er zijn ook gezinnen) is er een apart

programma, dat helemaal op hen is afgestemd. De activiteiten zijn bestemd voor diverse leeftijdsgroepen (drie in totaal) en worden begeleid door mensen die weten hoe je kinderen iets over de natuur bijbrengt (dit jaar waren dat stagiaires van de Pabo). De ouders kunnen met aandacht en een gerust hart hún keuzeprogramma volgen. Vrijdag, de laatste avond, is feestavond. We zijn allemaal bij elkaar en het is open podium; wie wat kan (zingen, musiceren, een spelletje etc.) laat dat horen. Ook de allerkleinsten doen iets. Zij vinden dat reuze en wij ook!

En dan zaterdag: ontbijten, tent afbreken, gedag zeggen en naar huis....tot volgend jaar. Ik hoop dat ik jullie enthousiast heb gemaakt en dat jullie die eerste week van augustus vrij houden voor DE ZOMERWEEK VAN HET IVN.

Loes van den Berg

Gidsenperikelen

We hebben het eens over een andere boeg gegooit! De activiteitenplanning voor 1999, bedoel ik.

Waar we voorheen op de jaarlijkse gidsenbijeenkomst in de kantine van het NMC tot laat in de avond zaten te bakkeleien over wat wanneer en waar in het komende jaar zou plaats vinden, hebben we nu deze bijeenkomst gedumpt en in plaats daarvan alle gidsen en werkgroepen aangeschreven, die regelmatig een bijdrage leveren aan ons programma. Daarbij kregen ze het vriendelijke verzoek ons mee te delen wat zij voor 1999 in petto hebben aan excursies, dialezingen of andere activiteiten, waarmee we leken en kenners naar buiten kunnen lokken.

Dit neemt echter niet weg dat degenen die zo'n brief niet in de bus hebben gekregen van deelname zijn uitgesloten. Integendeel, het zou juist leuk zijn als er eens wat frisse, nieuwe ideeën gelanceerd werden, waarbij de initiator ook als coördinator optreedt.

Met het oog daarop vinden alle gidsen bij de december-Toorts ons concept-activiteitenprogramma 1999 van 1 mei t/m 31 december, dat naar hartelust kan worden aan- en opgevuld.

Inzendingen en opgaven, schriftelijk of telefonisch, worden met spanning opgewacht door Leo van der Brugge. Adres en nummer staan op het binnenblad van deze Toorts onder "Bestuur etc."

Zoals uit het programma valt af te lezen, is onze samenwerking met diverse instanties geactiveerd en in sommige gevallen geïntensiveerd. Heel duidelijk is dit het geval met het Nationaal Park Zuid Kennemerland, waar het IVN heel nauw betrokken is bij de nieuwste ontwikkelingen in dit gebied.

Of deze nieuwe planningsopzet beter en efficiënter is moet natuurlijk nog blijken, feit is wel dat we veel eerder dan andere jaren de jaarplanning rond zullen hebben en alleen al daarvoor hebben we het er maar op gewaagd.

De excursiecommissie.

DE TOORTS DECEMBER 1998

Buurtgenoten

Eigenlijk zou de term huisgenoot beter op zijn plaats zijn voor deze nachtbraker. Hij benut de duisternis om flink te grutten in uw voedselvoorraden, en doet dit nooit onopgemerkt. Als dank voor het aangenaam verpozen laat het beestje een visitekaartje achter: keutels, aangevreten voedsel en een doordringend mufte lichaamsgeur. Al duizenden jaren houdt hij zich op bij de mens, dit tot groot ongenoegen van de laatste. En al even lang wordt *Mus musculus* (door bekrompen geesten "ongedierte" genoemd) te vuur en te zwaard bestreden door *Homo sapiens*.

Het Huis van Mus

In de spreektaal wordt *Mus musculus* als huismuis aangeduid, lid van de omvangrijke orde van knaagdieren (Rodentia). Deze club heeft families en subfamilies, en de huismuis mag zich koesteren in de wetenschap dat hij tot de familie van de Muridae behoort, die weer onderverdeeld is in de subgroep Murinae. Deze eer deelt de muis met de ratten en nog een groot aantal andere muizesoorten. Onze huismuis stamt af van wilde ondersoorten. Een drietal soorten maakt Europa onveilig: de Westelijke Huismuis zorgt voor onrust in noord-west Europa, de Noordelijke Huismuis voelt zich prettig in noord-oost Europa en de Oogstmuis zorgt voor opwinding in het Balkangebied. "Onze" Westelijke muis stamt weer af van de Bactrische huismuis, die lang geleden de voorraadschuren van Afrika en Centraal Azië onveilig maakten.

Man en muis

Huismuizen zijn echte wereldveroveraars. Ze laten zich op hun veldtochten niet tegenhouden door hitte of kou en duiken overal op. In ieder klimaat van elk werelddeel heeft de huismuis wel kolonies gesticht en zijn (geur)vlag geplant. Behalve globetrotter is het dier ook overtuigd trendvolger. Al 7000 jaar geleden (tijdens het Neolithicum) verbond hij zijn lot met de landbouwende mens en volgde het spoor van nederzettingen en goed bereikbare voedselvoorraden. In Nederland zijn huismuizeresten gevonden

in opgravingen uit de Bronstijd, ca. 5000 jaar geleden. En nog altijd voelt de wakkere muis zich prima in huizen, schuren, pakhuizen en stallen, als er maar voldoende te eten is.

Brede culinaire interesse

Mus musculus is een soepele eter: hij lust (bijna) alles en is niet te beroerd om z'n snijtanden in iets nieuws te zetten. Culinair ondernemend mogen we de huismuis zeker noemen. Hij eet o.a. graan, zaden, brood, huishoudelijk afval, knoppen, scheuten, plantestengels, vlees en insecten. De muizen die mijn keukenkast regelmatig met een bezoek vereerden hadden een voorkeur voor chocola, zoute koekjes en rozijnen. Ook hadden ze een Edammer kaasje compleet uitgehold. Door hun onderzoekende aard knagen ze vaak materialen aan, waardoor ze nogal wat schade aanrichtten. Bovendien maken ze overal een bekeutelde bende van en laten een spoor van etensresten achter. Men heeft de muis het etiket commensaal opgeplakt; letterlijk betekent dat tafelenoot. Hij schranst dus met de mens mee.

Eten met lange tanden

Hoewel de muis een slordige eter is die de mens flink overlast kan bezorgen, heeft hij een uiterst aanvallig uiterlijk. Het bruinigrijze lijfje met lichte onderbuik is ca. 70-95 mm lang en wordt bekroond door een onbehaarde staart van ongeveer dezelfde

DE TOORTS DECEMBER 1998

lengte. De muis heeft grote oren en ogen en een puntige snuit met snorharen. Als rasecht knaagdier heeft hij in boven- en onderkaak twee sterk gekromde voortanden. Deze jongens zijn zeer scherp en hard aan de voorkant en groeien altijd door, zodat de muis slijtageloos overal aan kan knagen.

Onder intimi

De huismuis is een familiedier en leeft in kleine hechte gemeenschappen. Op enkele vierkante meters, binnen bereik van eetwaren woont de familie eendrachtig bijeen. Het territorium wordt heftig verdedigd tegen vreemden en royaal afgebakend met geurvlaggen. Er zijn gezamenlijke rust-, eet- en keutelplekken en de muis die behoefte heeft aan afzondering kan zulks ook onbekommerd doen. Er heerst wel een zeker rangorde in de groep, vooral kereltjes hechten aan positieverbetering, hetgeen met de nodige gevechten gepaard gaat. Maar een groot deel van de tijd wordt ook besteed aan gezamenlijke wasbeurten. Heel fijn voor plekjes waar je zelf net niet bij kunt. De nacht wordt doorgebracht in zoeken naar voedsel. De muizen volgen daarbij zogenaamde geurstraten die met urine gemarkeerd zijn. Bovendien kunnen ze uitstekend klimmen, rennen, springen en zwemmen en met zintuigen als reuk en gehoor is ook al niets mis.

Muisjes zonder beschuit

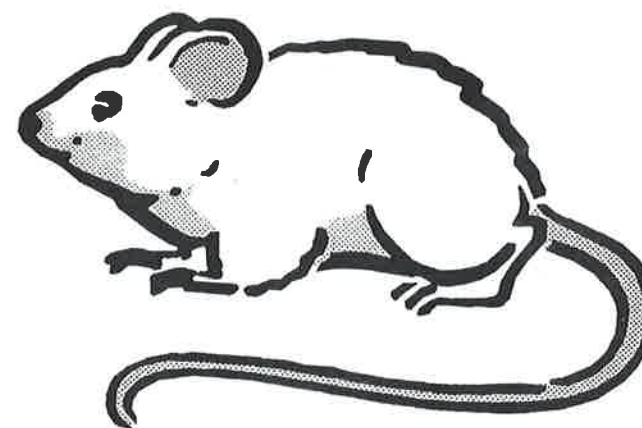
Wat ze ook enthousiast doen is zich voortplanten, het hele jaar door. Op enkele noodzakelijke handelingen na bemoeit pa zich verder niet met dit proces. Jongen werpen en grootbrengen is een vrouwenzaak bij de huismuizen. De aanstaande moeder heeft ca. 21 dagen om een nest te maken op een beschutte en veilige plek. Een hol, een ruimte onder de vloer of achter een muur voldoen uitstekend. Uit gras, papier, plantedelen en ander voorradig materiaal wordt een zacht kraamnest gemaakt, waarin 5 tot 10 jongen (soms meer) hun leven beginnen. De borelingen zijn kaal, roze, blind en volkomen hulpeloos. Ze wegen 1 gram, zijn 2,5 cm groot en ogen zeer onmuisachtig. De eerste dagen doen ze niets anders dan slapen en drinken. Na zes dagen komt de vacht door, en bij tien dagen gaan de ogen open. Al die tijd is moeder er om te zorgen dat de kleinen hun portie melk krijgen. Vast voedsel krijgen de jongen als ze 18 dagen zijn. De huismuizenjeugd is kort: met een maand zijn ze volwassen en met zes weken kunnen ze al zelf het ouderschap aan.

Een gezond vrouwtje kan 10 x per jaar een kluwen baby's op de wereld zetten. Het is dan ook geen wonder dat er wel eens overbevolking voorkomt in de tent. Dit wordt

door de muizen ingenieuw opgelost door een heuse geboorteregeling. De dames worden eenvoudig niet meer vruchtbaar doordat de eierstokken en de baarmoeder zichzelf tijdelijk buiten dienst stellen, tot de aantallen weer aanvaardbaar zijn.

De ziele dragers

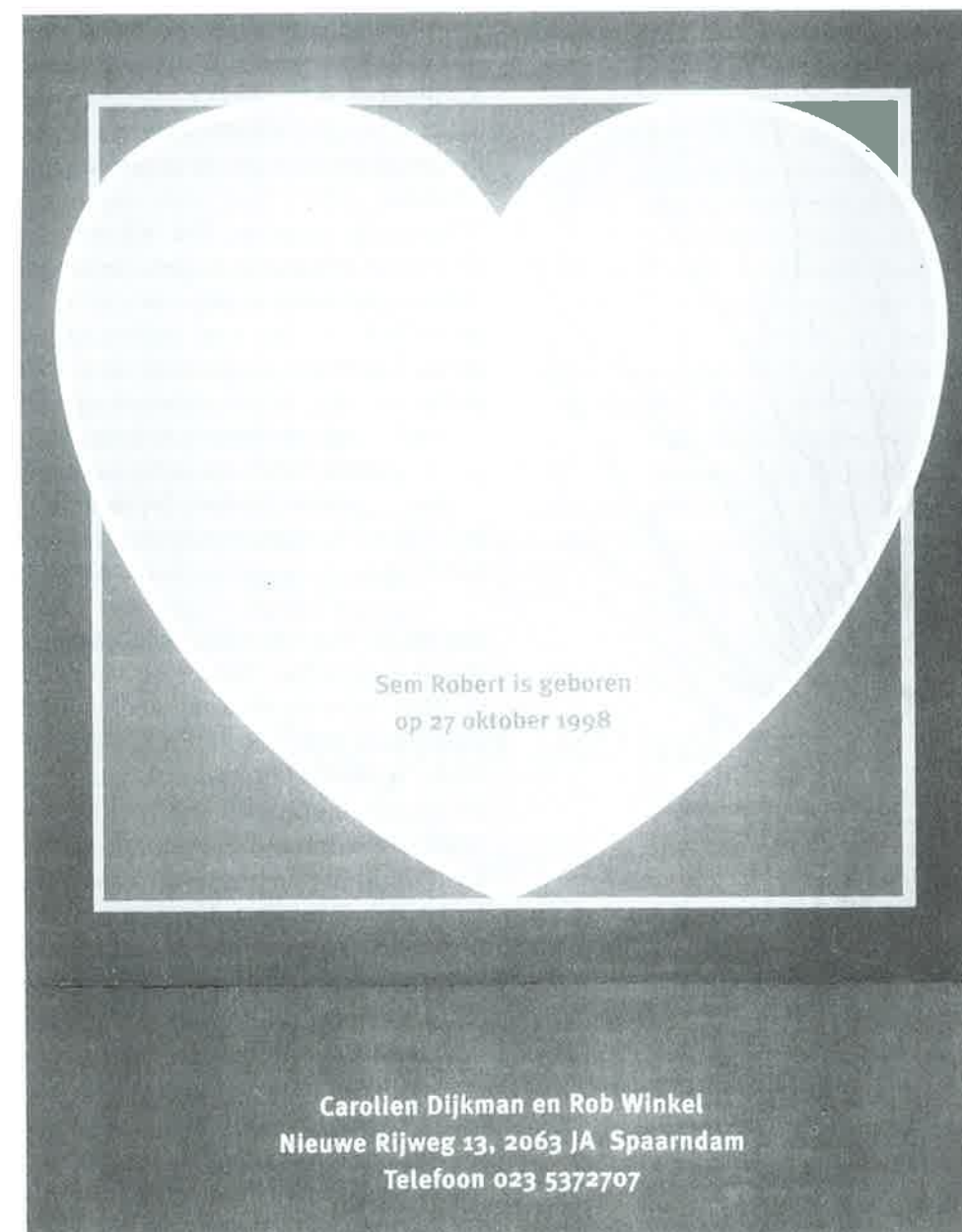
In het Middeleeuwse Europa was de huismuis symbool voor de ziel. Deze rende in de vorm van een muis bij de laatste ademtocht door de mond naar buiten. Ook droeg de muis dit kleinood met zich mee op weg naar een volgende bewoning. Wat hij ook mee-

droeg waren ziekten als de pest en paratyfus, die een rijke oogst aan zielen opleverde. Door de eeuwen heen is de muis bij ons ingeburgerd geraakt als symbool en lastpak en hij zal ook in het komende Millennium wel de belager van onze keukenkasten

blijven. En aan het eind van de rit draagt hij onze ziel naar een toekomst zonder muizenissen.

Yvonne Beerthuizen

De winter wordt wel gezien als een jaargetijde waarin de natuur niets te bieden heeft. Niets is echter minder waar.

Toegegeven, veel organismen hebben het leven op een laag pitje staan. Een aantal dieren houdt zelfs een winterslaap. Van de flora, die ons het hele jaar verwent met geur en kleur, is ook niet veel terug te vinden. Van veel overblijvende planten zijn de bovengrondse delen afgestorven. De wortel herbergt het voedsel, de energie om in het voorjaar weer opnieuw uit te lopen. Het is de cyclus van groei, bloei, zaadvorming en afsterving.

De meeste inheemse bomen en struiken in Nederland zijn bladverliezend. Ook al zijn ze 's winters kaal, er is toch nog veel aan te zien. Een

De Wilg

geoefend oog zal bomen en struiken weten te herkennen aan blad en bloem. Toch zijn houtige gewassen ook zonder die

kenmerken goed op naam te brengen. Zo heeft elke boom zijn eigen, natuurlijke vorm, ook wel habitus genoemd. Een goed voorbeeld is de treurwilg (*Salix alba tristis*), die met zijn onmiskenbaar voorkomen een bekend silhouet is in parken en langs waterkanten. Vooral 's winters valt de mooie vorm op. De afhangende, gele twijgen zijn zeer buigzaam en voorzien van aanliggende, langwerpige knoppen, die verspreid zitten op de twijg.

De bast van de wilg is bij oude bomen voorzien van dikke lengtegroeven. Bast, twijg, knopstand en habitus zijn dus kenmerken waaraan je een boom ook 's winters kunt herkennen.

De treurwilg is een gekweekte variëteit van de schietwilg (*Salix alba*). Hij komt wel van nature in ons land voor en is dus inheems. Hij behoort samen met de populier tot de familie van de Salicaceae. De wilgen kennen ongeveer driehonderd soorten en de populier ongeveer dertig soorten.

Wilgen zijn pioniers. Dat wil zeggen dat ze vaak als eerste gewassen zullen verschijnen als de omstandigheden er rijp voor zijn. In laaggelegen gedeelten van het land zullen wilgen op de grens van water en land al snel voet aan de grond krijgen. Is dat eenmaal een feit, dan zal een wilg niet snel meer wijken. Hoge grondwaterstanden en zelfs overstromingen deren hem niet. Zo kan hij dus de eerste schakel zijn in de successieketen die leidt tot bosvorming.

Als boom kan de schietwilg maximaal honderd jaar oud worden. Echter de vele struikvormige soorten worden meestal slechts enkele tientallen jaren oud, met uitzondering van de kruipwilg (*Salix repens*). Dit kan ook wel gezien worden als pionierskenmerk: een makkelijke en massale vestiging, een snelle groei (de schietwilg groeit tot twintig meter hoog in twintig jaar!) en een beperkte ouderdom. Op natte gronden wordt de vegetatie van populier en wilg vaak opgevolgd door soorten als de els (*Alnus*) en de es (*Fraxinus*).

Hoewel in het algemeen geldt dat snelgroeiende bomen kwalitatief minder goed hout leveren, is het hout van de schietwilg niet zonder meer waardeloos. Integendeel, de snelle groei en de makkelijke teelt is natuurlijk ook een garantie voor een zekere oogst. Het hout is licht, zacht,

niet sterk maar wel elastisch, en goed te bewerken. Het wordt gebruikt voor boten, kisten, cricketbats, houtsnijwerk en cellulosefabricage. Klompen van wilgenhout zijn aanmerkelijk duurzamer dan die van populierenhout. De buigzame twijgen kunnen goed gebruikt worden voor allerlei vlechtwerk, zoals manden en eendenkorven.

Een aparte vermelding verdient de knotwilg. Dit is geen aparte wilgensoort maar een schietwilg die op 1½ à 2 meter hoogte getopt of geknot is. Zo vormt de wilg een pruik van takken. Dit knotten werd om de vijf à tien jaar herhaald, afhankelijk van de dikte van het hout dat men nodig had. Zo kreeg men het zogenaamde geriefhout. Dit hout kon gebruikt worden als paaltjes, staken voor schuttingen, bonenstaken en niet te vergeten: als brandhout. De tijd heeft dit gebruik wel ingehaald. De zeer typische verschijningsvorm van de knotwilg in het Hollandse landschap is echter het behouden meer dan waard. Gelukkig nemen vrijwilligers de moeite de knotwilgen regelmatig af te zetten. Zou dit niet gebeuren dan zou de kroon, die dan te zwaar wordt, de vaak ingerotte stam uiteen splijten. Op den duur zou er dan geen knotwilg meer over zijn. Dit zou jammer zijn, want behalve als landschapselement heeft de knotwilg ook een niet te verwaarlozen waarde als 'miniatuur landschap'.

De wat oudere knotwilgen zijn namelijk in mindere of meerdere mate hol. Dit komt doordat op de bovenkant water blijft staan, waardoor het hout gaat inrotten. Er vindt een vermolmingsproces plaats dat een milieu oplevert waarin veel planten zich prima thuis voelen. Aangevoerd door de wind vestigen zij zich graag in deze rijke voedingsbodem. Doordat

veel vogels zo'n boom graag benutten als rust- of uitkijkplaats, komen ook veel besdragende planten via hun uitwerpselen in de knotwilg terecht. Dat de steenuiltjes in ons land voorkomen, is in belangrijke mate te danken aan de knotwilgen. De uiltjes vinden hierin een goede behuizing. Er zijn ook gevallen bekend waarin vleermuizen zo'n holle boom benutten als slaapplek.

Zoals alle bomen wordt de wilg ook geteisterd door verschillende soorten insecten. Zo veroorzaakt de wilgenrozet-galmug (*Rabdophaga rosaria*) een gal aan het eind van de twijg. De gal bestaat uit een aantal bladeren opeengedrongen tot een rozet. Vanwege de vorm die zo ontstaat, wordt deze gal wel wilgenroosje genoemd.

Een andere markante verschijning is de rups van de wilgenhoutvlinder (*Cossus cossus*). Het volwassen dier, de vlinder, is een plumpe, grijsbruine mot met een spanwijdte van ruim acht centimeter. Door zijn prima schutkleur valt hij niet op als hij overdag stil tegen de boomstam zit. De jonge rupsen dringen de boom binnen via wonden en beschadigingen in de bast. Gedurende drie jaar vreten ze zich een weg door de boom. Ze worden uiteindelijk zo'n acht centimeter lang en laten dan vingerdikke gangen achter in het hout. Dat dit ten koste gaat van de stevigheid van de boom zal niemand verwonderen. De kans op omwaaien is dan ook zeker aanwezig. De rups verradt haar aanwezigheid door een onaangename, azijnachtige geur. Naar het schijnt werd ze door de oude Romeinen als delicatessen verorberd.

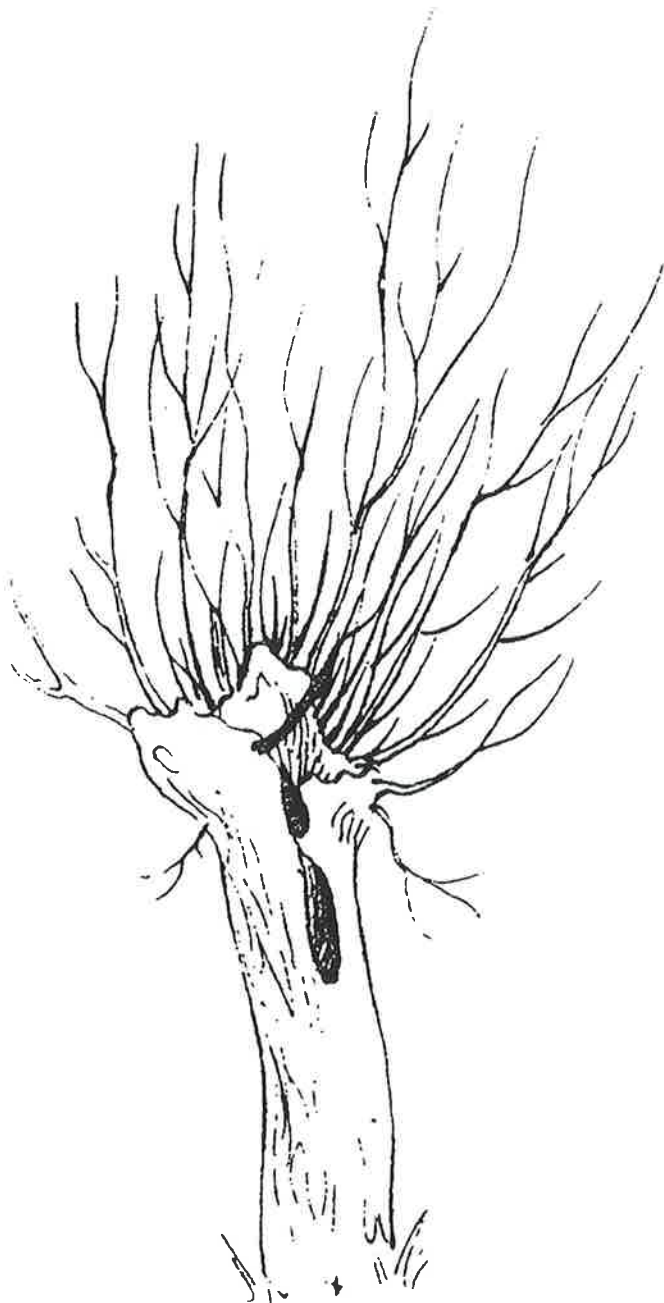
Henk Meijer

Bodemsanering met behulp van de wilg

Een proeflocatie van 36 hectare op de Oostwaardhoeve in de Wieringenmeer moet aantonen, dat natuurlijke reiniging van vervuilde baggerspecie op landbouwgrond sneller gaat als er wilgen op groeien. De wilgen zuigen het water op uit de bodem en verdampen dat. De grond gaat rijpen door de ontwatering en zo ontstaat er een zuurstofrijke omgeving. Met deze zuurstof breken bodembacteriën de minerale olieresten af, zoals diesel en pak's (polycyclische aromatische koolwaterstoffen). Al na een jaar is dertig tot ne-

gentig procent van de vervuiling verdwenen. Vroeger ging men er vanuit dat er extra bacteriën aan de grond moesten worden toegevoegd om de vervuilde grond te reinigen. Nu weet men dat de groeiomstandigheden van de aanwezige bacteriën verbeterd moeten worden. Dat gebeurt nu door met behulp van de wilg een zuurstofrijke omgeving te laten ontstaan.

Bron: Haarlems Dagblad

Kabouter Spillebeen en de paddestoel

(voorleesverhaal)

Ken jij dat liedje ook, van kabouter Spillebeen? Hij zat op een grote paddestoel, rood met witte stippen. Het leek wel een schommelstoel, want kabouter Spillebeen kon heerlijk wiebelen op die grote paddestoel. Maar opeens: krak!

De paddestoel brak en kabouter Spillebeen gleed met zijn gatje van het

paddestoelendak. Roetsj! daar ging hij met zijn beentjes hoepla in de lucht. Voor hij het wist was hij van de paddestoel gevallen. Eenmaal weer overeind gekrabbeld stond hij wat beteuterd te kijken. Hoe kon zo'n grote paddestoel nou omvallen?

"Hé, jij daar!" hoorde hij achter zich. "Waarom heb je ons zo laten schrikken?" Kabouter Spillebeen draaide zich om maar zag niets, alleen de omgevallen paddestoel. "Hier zit ik, kom maar dichterbij". Het leek wel alsof het geluid uit de paddestoel kwam. Maar dat kon toch niet, een paddestoel kan toch niet praten? Droomde hij nu of was dit echt? Op zijn tenen sloop hij heel voorzichtig naderbij. De steel van de paddestoel was niet gebroken. Ook de hoed was nog heel. Wat was die hoed mooi! Onderaan de hoed zag kabouter Spillebeen nu een hele grote kast in de vorm van een cirkel. De opbergkast bestond uit wel honderd kleine kastjes. Wat zou er in die kastjes zitten, vroeg hij zich af.

"Hé, jij daar, wat sta je daar nou te kijken?" Direct achter zich hoorde hij nu toch echt een stemmetje. Zo snel hij kon draaide hij zich om. Hij keek, maar hij zag niets. Hoorde hij soms iets onderaan de steel? Wat een grote bal zat er onderaan die steel! Kabouter Spillebeen deed een paar stappen naar voren om de bal beter te bekijken. De bal was wel zo groot als een tulpenbol. Hé, dacht Spillebeen, als uit een tulpenbol een tulp groeit, zou er dan uit een paddestoelenbal een paddestoel groeien? Daar moest

hij eens over nadenken. Vol verbazing liep hij eens om de bal heen. Aan de onderkant zag hij nu een heleboel witte draden. Ze deden hem denken aan de wortels van een boom. Het was een wirwar van draden. Daar zou de paddestoel vast zijn voedsel mee uit de grond halen, net als bij een boom.

Toen hij aan de andere kant van de bal was, zag hij dat de steel van de paddestoel vol met kleine gaatjes zat. Vlak voor zijn neus kwam een wit wormpje te voorschijn dat zei: "Zo, ben je daar eindelijk. Waarom heb je ons zo aan het schrikken gemaakt?" "Aan het schrikken?" vroeg kabouter Spillebeen verbaasd. "Hoe bedoelt u dat?" "Nou kijk", zei het wormpje, "wij wormpjes wonen in deze mooie paddestoel. Eerst boren we een gaatje in de harde steel en dan kruipen we naar binnen. Daar binnen is het vlees van de paddestoel voor wormpjes veel lekkerder. Daarom leggen we ook onze eitjes binnen in de steel. Als wij dood zijn, worden onze kinderen geboren. De paddestoel is dan al wat zachter geworden, maar dat geeft niet. Onze kinderen kunnen nog niet zo goed kauwen, dus als die paddestoel een beetje een papje wordt, is dat helemaal niet erg.

Net waren we bezig om een goed plekje te zoeken om onze eitjes te leggen, en plotseling was ik mijn evenwicht kwijt. Het leek wel of we zweefden. En toen opeens: BOEM! met een hele grote knal eindigde onze zweefvlucht. Gelukkig hebben we altijd een paar kijkgaatjes in de lange steel. Toen een van ons naar buiten keek, zag hij meteen wat er aan de hand was. Een of ander raar figuur op twee benen had onze paddestoel omgegooid. Dat betekent dat we een andere paddestoel moeten zoeken voor onze kinderen. Want als een paddestoel eenmaal is omgevallen, is het een paar dagen later al een papje. Dat papje

zijn de naam Vinc:
en als

verdwijnt in de grond en er blijft voor onze kinderen niets meer over om te eten."

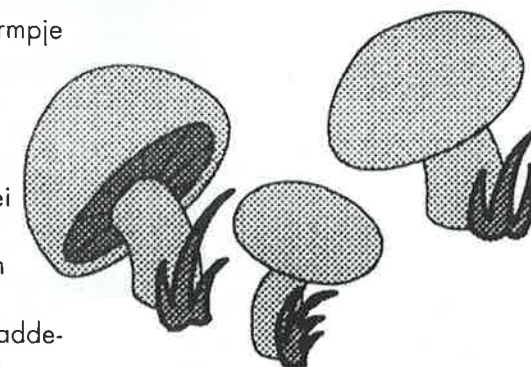
Ademloos had kabouter Spillebeen naar het verhaal van het witte wormpje zitten luisteren. Hij schaamde zich dat hij zo lekker had zitten schommelen op die mooie paddestoel. Hij vroeg aan het wormpje wat hij kon doen om het weer goed te maken. "Niets", zei het wormpje. "De paddestoel heb je nu kapot gemaakt. Maar laat het een les zijn voor de volgende keer." Dat knoopte kabouter Spillebeen goed in zijn oren. Hij zou nooit meer gaan schommelen op een paddestoel. Hij beloofde ook tegen zijn vriendjes te zeggen dat ze voorzichtig moesten zijn met paddestoelen, omdat daar andere dieren in leven.

"Hé", zei het wormpje, "heb jij ook nog andere vriendjes?" Spillebeen knikte. "Zou jij met je vriendjes ons kunnen optillen en naar een andere paddestoel kunnen brengen, dat scheelt ons dagenlang lopen." "Natuurlijk", zei Spillebeen, "als ik jullie kan helpen, doe ik dat graag." Spillebeen floot op z'n vingers en meteen kwamen er vijf van zijn vriendjes aangerend. "Kijk", zei Spillebeen, "tijdens het schommelen is deze paddestoel omgevallen en nu kunnen het witte wormpje en zijn familie er niet meer in wonen. Willen jullie me helpen hen te verhuizen?" Met z'n zessen pakten ze de paddestoel op. Wat was die zwaar! Maar met zijn allen lukte het om de paddestoel op een andere plek te brengen, waar het wormpje en zijn familie weer verder konden leven. "Als jullie thuiskomen, moeten jullie wel goed je handen wassen", zei het wormpje, "want sommige paddestoelen zijn giftig. En ook aan de buitenkant is een paddestoel erg vies. Goed je

handen wassen is dus heel belangrijk, anders kun je ziek worden." "Bedankt voor uw wijze raad", zei Spillebeen tegen het wormpje. "Eh, meneer worm, als u zo veel van paddestoelen afweet.... ik zit nog met een vraagje." "Vragen staat vrij", zei het wormpje. "Kijk, ziet u, toen ik daarnet naar de onderkant van de hoed aan het kijken was, zag ik een heleboel kastjes. Weet u wat daarin zit?" Het wormpje begon te grinniken. "Ja", zei hij, "dat weet ik wel, maar dat vertel ik je niet. Ga jij dat zelf maar eens ontdekken! Nu de paddestoel toch is omgevallen, mag je de hoed best wel mee naar huis nemen. Snijd met een grote zaag de steel door, zo dicht mogelijk bij de hoed. Pak hem daarna met drie of vier kabouters op en leg hem thuis op een groot stuk wit papier met de kastjes naar beneden. Het papier moet zeker zo groot zijn als de hoed. Als je dat gedaan hebt, zet je er een glas overheen dat je bij de mensen moet lenen. Dat glas moet je omgekeerd over de hoed heen zetten. Wacht een paar dagen en je zult zien wat er in de kastjes zit." "Oh", zei Spillebeen, "ik ben heel benieuwd. We gaan het thuis proberen....."

Wil jij weten wat kabouter Spillebeen zag? Ga dan maar met je vader of moeder een omgevalen paddestoel zoeken en leg de hoed net zo als kabouter Spillebeen op een groot stuk wit papier.

Jan-Willem van Velzen

Eén van de groen-blijvende planten in mijn tuin noem ik in gedachten zo. Groen in de winter maar bovendien het gehele jaar door met prachtige, paarsblauwe, alleenstaande, vijfslippige, gesteelde bloemen, bloeiend vanuit de bladoksels. De vijf vanuit de trompetvormige buis gegroeide slippen, omgeven door een vijftal zeer kleine kelkblaadjes, staan net iets gedraaid ten opzichte van elkaar. Zodoende kan de bloem - wanneer men haar iets groter denkt en minder fragiel - een perfect windmolentje zijn met de bloembuis als as; een soort ventilator met vijf bladen.....

De officiële naam is echter *Vinca minor*, maagdenpalm. De Latijnse naam, neemt men aan, komt van *vincire*, dat betekent: binden of omwinden. Een oud gebruik was namelijk om het hoofd van bruiden en jong gestorvenen te tooien met een krans van maagdenpalm. Ook jonge meisjes - maagden - versierden zich extra feestelijk met een dergelijke bloemenkrans in het haar. De afleiding van het Latijnse woord *vinco*, dat betekent: ik overwin, is ook mogelijk. Dit in de betekenis van: ik overwin de winter door altijd groen te blijven.

Maagdenpalm is tevens het zinnebeeld van trouw. Daarom werden dan ook de bruid (en bruidegom) niet alleen versierd met

Kinderboek

eerbare en/of geneeskrachtige kruiden

Molentjesbloem

maagdenpalm, maar ook bestrooid met deze bloemetjes.

Tegen betovering - ofwel 'het boze oog' - kan men zich goed beschermen door een takje maagdenpalm, geplukt tussen 15 augustus en 15 september, bij zich te dragen en aan de huisdeur te hangen. De deurkransen die weer

modieus zijn anno 1998, zijn dus niet echt nieuw. Zorg er maar voor dat de samenstelling van uw deurkrans u beschermt!

Het medicinale gebruik van deze in Nederland nog in het wild groeiende en beschermde plant, wordt al in de Middeleeuwen beschreven. De plant was met name onderdeel van een toen bekende liefdesdrank. Het gebruik van maagdenpalm werd ook veelvuldig genoemd als remedie tegen verschillende kwalen. Tegenwoordig kan men met moderne wetenschappelijke onderzoeksmethoden diverse stoffen isoleren, waardoor men het belang van 'mijn molentjesbloem' zelfs heeft kunnen bewijzen!

DE TOORTS DECEMBER 1998

De gebruikte delen van de plant zijn de bladeren, waarin werkzame stoffen als suikers, anorganische zouten, organische zuren, vitamine C, pectine, looistof, flavonoiden en alkaloiden (o.a. vicamine) gevonden zijn. Deze bestanddelen werken zowel bloeddrukverlagend, bloedsuiker- verlagend, samentrekkend en vaat- verwijdend, als wondhelend en zog- remmend. Ook worden ze gebruikt tegen vochtig eczeem achter de oren, als bloedstelpend en bloedreinigend middel, op lekkende tepels of bij diarree. Ook in de diergeneeskunde wordt maagdenpalm gebruikt.

In Frankrijk wordt de zeer verwante Indische maagdenpalm als panacee gezien, een middel tegen alle kwalen. Deze Indische maagdenpalm, de *Vinca rosea*, geldt als probaat middel bij suikerziekte en als belangrijk middel bij leukemie (onder de

naam Vincaleukblastine).

De familie van de Apocynaceae, de maagdenpalmfamilie, levert nog meer uitstekende geneeskrachtige kruiden, zoals de Rauwolfia, de Strophantus, de Apocynum en de Oleander.

De Rauwolfia serpentina is afkomstig uit Z.O.-Azië en is genoemd naar de Duitse arts Leonhart Rauwolff (1535-1596). De plant is al eeuwenlang in de Indische geneeskunde in gebruik onder de naam Page-Ka-Dowa (Indische slangewortel). Het wordt gebruikt tegen slangenbeten, koorts en 'krankzinnigheid' en ook bij het kunstmatig inleiden van bevallingen. Bij het nippen aan de thee van bladeren van deze Rauwolfia serpentina, vond Mahatma Gandhi ontspanning en rust.

Yneke Bettink

nationaal park

ZUID-KENNEMERLAND

Het Nationaal Park Zuid-Kennemerland is een samenwerkingsverband van terreinbeheerders en eigenaren, de omliggende gemeenten, het gewest, de provincie Noord-Holland en het rijk gericht op de bescherming en ontwikkeling van het duingebied.

Bezoekerscentrum Kennemerduinen sluit deuren definitief

Deze herfstvakantie is het bezoekerscentrum in de Kennemerduinen voor het allerlaatst geopend. In de week van 19 oktober zijn de diorama's nog één keer in hun oude glorie te zien. De tien verschillende duintaferelen hebben sinds hun jarenlange bestaan niet aan waarde ingeboet. Daarom gaan ze mee naar het veel grotere nieuwe bezoekerscentrum. Dit opent zijn deuren medio 1999 voor het publiek, en dan als bezoekerscentrum voor het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. In dit bezoekerscentrum werken PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer samen om u te informeren. De diorama's ziet u daar terug, op een nieuwe en spannende manier.

Openingstijden bezoekerscentrum De Kennemerduinen:
van 15 september t/m 24 oktober: ieder weekend van 8.30 - 16.30 uur en op woensdagmiddag van 13.00 - 16.30 uur.
van 19 t/m 25 oktober 1998: dagelijks van 8.30 - 16.30 uur.

DE TOORTS DECEMBER 1998

VERONTRUST ZIJN (WORDEN) OF JE NIET ZO DRUK MAKEN ? 2

In het voorgaande artikel in de Toorts nr. 46 van aug. jl. gaf ik o.a. een opsomming van een aantal berichten uit de pers over het broeikas-effect. Het komt mij nu van pas die opsomming met nog een voorbeeld uit te breiden. Recent trof ik nl. in het Haarlems Dagblad een artikel aan op de voorpagina onder de titel: "Methaangas maakt de Bermudadriehoek gevaarlijk". Dat ik dit artikel hier citeer heeft niets van doen met ons onderwerp. Het gaat er immers om enig zicht te krijgen op het broeikas-effect en niet op mogelijke oorzaken van lucht- en scheepvaartongevallen. Maar hoe zit het nu met het vrijkomen van methaangas en het broeikas-effect? M.a.w. wat is de invloed daarvan op ons aardse milieu? Om die vraag te kunnen beantwoorden maken we eerst een klein uitstapje naar de schei- en natuurkunde. 1. Onze aardse atmosfeer bestaat voor 78% uit stikstof, voor 21% uit zuurstof en voor 1% uit sporengassen en waterdamp. 2. Die sporengassen nu vormen de kwade pier in het broeikasverhaal. We kunnen daarop als mens invloed uitoefenen. Als je nu de invloed van kooldioxyde (CO_2) op het broeikas-effect gelijk aan 1 stelt, dan is de invloed van de andere sporengassen: methaangas (CH_4) 21, van stikstofdioxyde (N_2O) 206 en van de chloor-fluor-koolwaterstoffen 3000 - 13000. Die laatstgenoemde component is ons bekend van de toepassing als drijfgas in bv. spuitbussen. Gelukkig is het gebruik daarvan voor industriële doeleinden al aanzienlijk teruggedrukt. Over de invloed en de beperking van kooldioxyde en stikstofdioxyde is in het verleden en ook nog heden ten dage veel te doen. Nu is daar ineens het methaangas in de publiciteit. Enige tijd geleden (ik heb daar ook in de Toorts van aug. jl. naar verwezen) bleek ineens het Europees Parlement zich met methaangas bezig te houden en wel dat deel dat vrijkomt met winden van herkauwers. De samenstelling van het voer voor herkauwers zou nu ineens moeten worden veranderd. De vraag doet zich onmiddellijk voor: "Zijn er nog andere bronnen voor het ontstaan van methaangas en zoja welke zijn die dan en

hoe belangrijk is die bijdrage in verhouding tot die van de winden van herkauwers"? Een zeer omvangrijke bron van methaangas is te vinden in de oceanenbodem. Ik zal dat nader toelichten. Geologen hebben nog maar kortgeleden vastgesteld, dat er zich op diepten variërend van 500 tot 3000 meter op de bodem van oceanen en zeeën een ijsachtige substantie voorkomt, die niet bekend is van het oppervlak van de aarde. Die ijsachtige substantie wordt aangeduid met: hydraten. Methaangas ontstaat in de bodem van zeeën en oceanen door ontbinding van gigantische hoeveelheden organisch materiaal, zoals van dode planten en zeedieren. Dat gas nu welt door de bodem omhoog, voor een deel stijgt het op naar de oppervlakte en komt vrij in de aardse atmosfeer en voor een ander deel wordt het in die hydraten a.h.w. opgesloten. Dat moet dan wel in een geschikte bodemlaag plaats vinden bij de juiste watertemperatuur en de juiste druk. Men spreekt dan van zg. gashydraten, in ons geval dus van methaangas-hydraten. Om een idee te geven van de omvang van deze gasvoorraden is de volgende vergelijking interessant. Experts schatten, dat de hoeveelheid organische koolstof, die opgeslagen ligt in de oceanische gashydraten ongeveer tweemaal zo groot is als in alle voorraden aardolie, aardgas, steenkool en veen tezamen. De vraag is nu: Hoe komt dat methaangas letterlijk boven water? Pas 20 jaar geleden hebben geologen vastgesteld, dat in de diepte van de oceanen wereldwijde stromingen plaats vinden. Tevens werd vastgesteld, dat deze diepe stromingen zelf aan grote variaties onderhevig zijn. Onder invloed van die stromingen of het tijdelijk tot stilstand komen daarvan, kunnen de druk en de temperatuur zodanig veranderen, dat de gashydraten gaan smelten waardoor het methaangas vrijkomt. Het stijgt dan op naar de oppervlakte van de oceaan en komt in onze atmosfeer terecht en draagt daardoor bij aan het broeikas-effect en kan dus ons aardse klimaat beïnvloeden. De daardoor veroorzaakte opwarming van de aarde kan geleidelijk plaats vinden, maar ook plotseling. Ditzelfde effect zou de oorzaak

kunnen zijn voor het abrupt eindigen van de in het verleden opgetreden ijstijden. Men denkt dan aan een daling van het zeeniveau met 100 tot 150 meter, gevolgd door eenzelfde stijging tengevolge van het smelten van de ijskappen. Daar we nog maar zeer kort weet hebben van deze gigantische processen, die zich op de bodem van de oceaan afspelen, zijn de rekenaars ook nog niet zover, dat ze met dit enorme effect in hun computermodellen rekening houden bij

het doen van voorspellingen over het gedrag van ons klimaat op de lange termijn. Dat zegt m.i. iets over de beperktheid bij het doen van voorspellingen. In een volgende Toorts kom ik te spreken over een andere factor van enorme betekenis voor ons klimaat c.q. ons milieu nl. over de zon en de wolken.

Theo Litjens.

De Tuinen van DE LANDGOEDEREN VAN ZUID KENNEMERLAND

kelijke van alle kunsten. Wat de mens met arbeid in de natuur tot stand brengt is niet blijvend. Wat er over blijft, zijn afbeeldingen en beschrijvingen. Hoe belangrijk schilderijen, gravures, kaarten en gedichten ook zijn als bron voor het kennen van de historische werkelijkheid, ze zijn nooit de werkelijkheid zelf. Ze vertellen ook een eigen verhaal. Een goed voorbeeld hiervan zijn de ingekleurde etsen van Schwegmann en van Drielst uit het einde van de 18de eeuw. Boreel gaf hen opdracht de tuin af te beelden zoals die zou zijn na honderd jaar. Want het aanzien van zijn Elswout, zoals architect Michael die 'afgeleverd had' viel hem bar tegen, net zoals Versailles een tegenvaller was voor Lodewijk XIV.

Wat betekent het woord 'tuin' eigenlijk?
"Tuin" is verwant aan het Oudhooggermaanse *tūn* en het Duitse *Zaun*, woorden die beide 'hek' betekenen. Het werkwoord 'omtuinen' betekent nog altijd een stuk grond afscheiden met een hek of een haag. Ook het Franse 'jardin', het Engelse 'garden' en ons daaraan verwant 'gaard' (als in boomgaard), betekenen 'hek' of 'omheinde ruimte'. De tuin is dus in wezen een kleinere of grotere open plek die

Zoals ik in het vorige artikel heb geschreven is van de oorspronkelijke tuinen uit de 17de en begin 18de eeuw weinig nog te bezichtigen in onze streek. Beeckestein vormt hierop een grote uitzondering, waarover later meer. Wanneer je de inrichting van een tuin als kunstuiting beschouwt, is zij de meest vergan-

naar buiten toe is afgeschermd door een hek, haag of muur om daarmee veiligheid en beslotenheid te creëren.

Van alle omsloten tuinen sprak die van het bijbelse paradijs het meest tot de verbeelding. Zelfs zozeer dat men in de 16de en 17de eeuw heel veel moeite heeft gedaan om de oorspronkelijke ligging van het paradijs te achterhalen! Het oorspronkelijke woord 'paradijs' is afgeleid van het Oudperzische 'pairidaeza' betekent 'omheining' of 'ommuurde tuin'. De tuin van de landgoedbezitter was niet alleen een verwijzing naar het paradijs met zijn veiligheid en levende water, maar ook richtte men zich naar de beschrijvingen van landschappen en tuinen uit de klassieke oudheid. Die beschreven 'arcadië', een ideaal land van herders en herderinnen, goden en helden. Deze figuren liet de eigenaar (dat kon een vorst zijn, een adellijk persoon, een wetenschapper, een dichter, of ook een gewone burger zijn) uitbeelden in zijn tuin, die op zo'n manier een eenheid vormde van handwerk en wetenschap. Zo werd de tuinkunst in de 17de eeuw verheven tot een hoog in aanzien staande discipline.

Er ontstond toen een *formele tuinstijl volgens wiskundige regels.*

Symmetrie met geometrische lijnen en figuren waren de basis van zo'n tuin. De barokke tuin was vrijwel altijd aangelegd om een centrale middenas, waarop het hoofdgebouw en een aantal van de bijgebouwen geplaatst waren. Via deze zichtas keek men vaak door het huis over de lanenstelsels en vijvers. De tuin was voorzien van ornamenten en in vormen gesnoeide planten en bomen. Kenmerkend zijn de 'parterres de broderie' (gesnoeide haagjes in kunstige patronen) en overdadige versieringen met beelden, grotten en fonteinen. Een bekend kenmerk van de barok is het 'sterrenbos' (zie de ontwerptekening van Meer en Berg).

In Nederland was er sprake van m.n. Franse en Italiaanse invloeden. De Franse barokstijl, zoals toegepast in Versailles door Le Nôtre, werd aan het eind van de 17de eeuw in Nederland verspreid, door een Franse hugenoot, de architect Daniel Marot. Wist u dat die zelfs gewerkt heeft in Heemstede? In dat deel van Groenendaal, dat Meer en Berg heet?

De principes van de Hollandse classicistische tuinarchitectuur staan nauwkeurig beschreven in een hoveniershandboek van Jan van der

Groen, een serie bestaande uit 5 delen, uitgegeven tussen 1669 en 1721 met de mooie titel: "het vermakelijke landleven". Een citaat: Het buitenleven is het vermakelijkste, voordeligste, gezondste en saligste leven.....

Wel typisch Hollands was het, het nuttige met het aangename te verenigen. De tuinaanleg bij de buitenplaatsen in Kennemerland bestond voornamelijk uit rechthoekige deeltuinen, die door middel van latwerken, enorm hoge hagen of bomen van elkaar gescheiden waren. De deeltuinen hadden elk een eigen functie en invulling: ze bestonden uit boomgaarden of uit kweekvelden voor groenten en kruiden of bloemen. Vrijwel alle lanen en paden werden in de formele tuin omzoomd door boom-singels, bestemd voor het verschaffen van schaduw en van luwte. De singels konden bestaan uit één of enkele rijen bomen. Vooral linden, beuken en eiken werden daarvoor gebruikt. Een berceau (Frans voor 'wiege') is een wandelgang onder hagen, bedoeld om schaduw te verschaffen tijdens de wandeling. Een voorbeeld hiervan vinden we in de koninginnetuin van Paleis Het Loo en in de tuin van Beekestijn. De geometrische vijver met geschulpte rand is een typisch barok-element, nog te zien in de zichtas van de tuin van Beekestijn.

Potten en kuipen met o.a. sinasappelboompjes en laurieren stonden verspreid over de tuinen, om het huis en langs de lanen. Om deze vorstgevoelige planten de winter door te halen werden de orangerieën (verwarmde plantenkassen) gebouwd.

Prachtige afbeeldingen van tuinen uit de 17de, begin 18de eeuw vinden we in het boekwerk 'Het Zegenpralent Kennemerlant' van M. Brouërius van Nidek met gravures van H. de Leth. Niet alle buitenplaatsen uit die periode zijn hierin afgebeeld. De eigenaren van de buitenplaatsen konden intekenen op het boek en ontbrak geld of status, dan stond jouw tuin niet afgebeeld in dat standaardwerk. Elswout is er b.v. niet in te vinden, terwijl er wel prachtige schilderijen van Elswout zijn uit die periode.

Nu u een globaal beeld hebt gekregen van de 17de, begin 18de eeuwse tuin, schrijf ik de volgende keer over **de landschappelijke tuinaanleg**. Na 1760 ontstond deze nieuwe tuinstijl. Onder invloed van schilderkunst, literatuur en de nieuwe politieke idealen van de Verlichting werd gezocht naar een natuurlijker beeld van de tuin.

Mieke Wilmink

Wijzigingen Ledenbestand

Nieuwe leden

M. Bruins
Van Raephorststr. 14
2015 JH Haarlem

D. Godefrooi
De Genestetweg 9
2061 VA Bloemendaal

Mw. L. Hodgkinson
Spaarne 35 rd
2011 CD Haarlem

H. Koel
Zandvoortselaan 331
2116 EH Bentveld

K. Kuilman
Pres. Steijnstr. 125
2021 VD Haarlem

J. Misset
Junoplantsoen 73
2024 RM Haarlem

C. Mittenburg
H. Coennadistr. 7 III
1063 XR Amsterdam

E. Niesing
Leidsestr. 126
2013 XP Haarlem

M. van Onna
Schoterbosstr. 6
2023 TS Haarlem

J.A. Rijksen
Gijsbrecht v. Aemstelstr. 161
2026 VD Haarlem
tel: 023-5373336

A. van Utrecht
Lindholm 305
2133 CT Hoofddorp

Dhr. T.J. Veltman
Hogerwoerdstr. 26
2023 VC Haarlem
023-5258185

A. Veratti
De Klip 29
1831 AL Koedijk

N. Vlam
Zwanebloembocht 82
1991 GL Velsersbroek

M. van Walsum
Duinlustweg 4
2051 AA Overveen

J. Warmerdam
Marnixstr. 75 rood
2023 RB Haarlem

E. Zeilstra-Stouten
Schoterbosplein 12
2023 TP Haarlem

R.C. van Zon
Van Erphof 78
2026 AZ Haarlem

Nieuwe donateurs

Dhr. M. Baars
Graan voor Visch 1870/6
2132 GG Hoofddorp
tel: 023-5613369

Dhr. A.D. Bloemsma
Wilhelminastr. 43
2011 VK Haarlem

Mw. H. Grapendaal
Offenbachln. 36
2102 ZM Heemstede
tel: 023-5286313

Mw. J.M.E.W. Dekker-Janus
Sporplein 3
2106 AX Heemstede

C. Hemmer
Blechtekum 14
2151 SJ Nieuw Vennep
tel: 0252-674346

Mw. M. Koppen
Weederikkreek 16
2353 JL Leiderdorp

Mw. K. Meeter
Emmaln. 18
2159 LP De Kaag
tel: 0252-545880

J. Snepvangers
Lange Herenstr. 121
2011 LK Haarlem

Adreswijzigingen

Mw. P. Brouwer (D)
Nieuw adres:
Sparnwouderstr. 42
2011 AE Haarlem

Mw. C. Dijkman (L)
Nieuw adres:
Nieuwe Rijweg 13
2063 JA Spaarndam
tel: 023-5372707

Dhr. R.A. Numan (D)
Nieuw adres:
Jan Alsweg 12
1941 CD Beverwijk

Dhr. R. Roorda (L)
Nieuw adres:
Van Raephorststr. 42
2015 JH Haarlem

Opgezegd

Mw. K. Elie (L)
Mw. Bosman-Postel (D)
Mw. C.M. Harleman-Diependaal (D)
Mw. E.A. Smit (D)

BOEKENPLANK

Uit de nalatenschap van Jacques de Jong heeft zijn familie een aantal boeken geschonken. Het leek mij een goede gedachte deze boeken aan het IVN door te geven, wat hij zelf bij leven ook gedaan zou hebben. De boeken hebben hoofdzakelijk betrekking op eetbare en geneeskrachtige kruiden. De boeken zijn geregistreerd bij de materiaalcoördinator, Annelies Botschuyver en kunnen desgewenst aan belangstellenden worden uitgeleend. Volledigheidshalve volgt hier een specificatie van de betreffende boeken.

1. 100 wilde planten voor tuin en balkon, Peter Kouwenhoven, uitg. A. W. Bruna & Zoon te Utrecht/Antwerpen. 2. Op verkenning in Kennemerland, Piet van Zalinge, uitg. Holland-Haarlem. 3. Groenten uit de natuur, Robert Quinche e. a., uitg. B&K NV. te Baarn 4. Kruidengids, herkennen, verzamelen en gebruik, Ingrid Gabriel, uitg. L. J. Veen, Wageningen 5. Geneeskrachtige planten gids in kleur, Dieter Potleth, uitg. Thieme te Baarn. 6. Eetbare planten, snelzoek natuur-gids uitg. Elmar bv. Rijswijk. 7. Allerhande dingen over de natuur, Klazien uit Zalk, uitg. J. H. Kok te Kampen. 8. Recepten voor natuurvrienden, Helga en Hans E. Laux uitg. Thieme te Zutphen. 9. Medicinale planten, een gids door de Hortus Botanicus te Amsterdam. 10. Tuinkruiden, voorlichtingsbureau voor de voeding en de stichting voor groenten en fruit, beide te Den Haag.	11. Bestrijdingsmiddelenfabeltjesboek, Kees Beart, uitg. Stichting Natuurverrijking. 12. De lachende ooievaar, distrib. door Vroom en Dreesmann. 13. Medicijn uit eigen tuin, Jan de Rooij en A. Vogel, serie Gezond en Wel, uitg. Sijthoff te Amsterdam en UGN te Elburg. 14. Zure regen, zelf schade herkennen aan bomen, Frank Distelbrink e.a., uitg. WISE te Amsterdam. 15. Geneeskrachtige planten, Frantisek Sary, uitg. R&B te Lisse. 16. Elseviersgids van geneeskrachtige kruiden, L. Thursova e. a., Elsevier Amsterdam Brussel 17. Groot kruiden gezondheidsboek, Dr. Henrich Neuthaler, uitg. Helmond te Helmond en Heideland Orbis NV. Hasselt. 18. Gids voor geneeskrachtige planten, uitg. Readers Digest, Amsterdam/Buitenveldert. Alle boeken zijn in perfecte staat en voorzien van het kenmerk: EIGENDOM VAN HET IVN. Theo Litjens.

KIJK EENS MENEER.....

Op zondag 6 september stonden ongeveer 10 volwassenen en 6 kinderen bij het info-paneel van de Hekslootpolder. Hoewel donkere wolkenmassa's zich samenpakten, was het droog en zo zou het ook blijven tijdens de anderhalf uur durende excursie. Rond de klok van 13.00 uur kwam de gids, onze stadsecoloog Dik Vonk, aangebietst. Aan het stuur bungelde een emmertje en in z'n hand vervoerde hij een schepnet. Zo leek hij een ridder op z'n stalen ros.

Al snel vertrokken we naar de Jan Gijzenvaart. Eerst ging het emmertje te water. Dit leverde niet veel op. Pas toen de jongens met het schepnet in de weer mochten kwamen er interessante dingen boven water. De eerste die opviel was een jonge paling. Het dier was ongeveer anderhalf jaar oud. Geboren in de Sargasso zee, een jaar onderweg geweest met de golfstroom en van de zomer het glasaal-stadium ontgroeid. Over ongeveer negen jaar is dik en vet, stopt met eten en keert terug naar z'n geboorte-zee.

Inmiddels was een zoetwatermosseltje in het bakje beland. Daarnaast liep een doorzichtig diertje over de bodem, dat twee zwarte oogjes aan zijn kop heeft. "Dit is een aasgarnaaltje", deelt Dik Vonk mee. "In de verte is hij familie van de krab en de kreeft". Na al dit interessants nemen we een potje water mee om later te vergelijken. Het ziet er vrij helder uit, maar toch zitten er bacteriën in, dus is het niet te drinken.

Toen werd de blik gericht op de sloot langs de Vondelweg. De jongens hadden de smaak nu goed te pakken. Telkens hoorden we de kreet: "Kijk eens meneer!" Dan kwam er een aanhollen met een

nieuwe vondst. De een bracht een pad, de ander een groene kikker en vlak daarop een bruine kikker. Omdat er maar één gids was, doken de volwassenen erop af gelijk een rugbyteam. Wij zagen er de humor wel van in, maar een tweede gids zou de volgende keer wel beter zijn.

De poelslak bevond zich ook onder de slachtoffers. Het is een alleseter die zowel waterplanten en algen als dode dieren lust. Verder is het een longslak die regelmatig boven water moet komen om de longen bij te vullen. De schaatsenrijdertjes krassen bij tientallen over het wateroppervlak. Deze insectjes worden als het ware gedragen door de oppervlaktespanning van het water. De larve van de waterjuffer is ook al een opvallende verschijning. Ze leeft in het water en heeft drie grote bladvormige kieuwen aan het achterlijf. Als laatste werden twee soorten wantsen bovengehaald. Hun schildjes zijn zacht, maar met hun beide zwempootjes leken ze wel opwindbeestjes. Dik Vonk zag zelfs het verschil tussen een duikwants en een zwemwants.

Het slootwater was donkerder dan dat van de Jan Gijzenvaart. Uit het tegenover gelegen moeras kwam hoofdzakelijk visvoer. Het ene beestje was de rode watervlo, het andere was een haft. Evenals veel andere waterdieren trekt de watervlo per etmaal een aantal keren naar beneden en weer omhoog. 's Avonds trekken ze omhoog, maar tijdens de nacht zakken ze langzaam.

Bij de dageraad komen ze boven en bij het feller worden van de zon gaan ze omlaag. De haft is de larve van de eendagsvlieg. De haft leeft een half jaar; de vlieg maar één etmaal.

Het moeraswater is het donkerst van kleur. De kleur betekent echter niet dat het water in meer of mindere mate vervuild is. In de loop der jaren is het water ook niet meer vervuild. Steeds meer vissen keren terug naar onze binnen-

wateren. De blubber bevat nog wel chemicaliën. Deze spoelen er in de loop der tijd ook uit. Met deze wetenschap keerde iedereen gerustgesteld naar huis terug.

Jolanda Giling

De Heimanshof

1 ha natuurtuin, gelegen aan de Wieger Bruinlaan te Hoofddorp.
tel. 023 - 5616736, 023 - 5581158, 023 - 5246243.

Geopend: op werkdagen van 9.00 tot 16.00 uur,
en in het eerste weekend van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur.

op zaterdag én zondag is er één lezing van 14.30 tot 15.30 uur.

PROGRAMMA

t/m april 1999

januari 2 en 3	<u>Gezellige nieuwjaarsbijeenkomst</u> , waarbij iedereen zijn of haar dia's, gemaakt in De Heimanshof kan vertonen
februari 6 en 7	<u>Weidevogels. te redden door goed beheer</u> Jan van de Geldt, Oost-Knollendam
maart 6	<u>Florariteiten; het roemrijke verleden van onze flora</u> H. van Bruggen, Castricum
maart 7	<u>Spinnen, geheimzinnige achtpoters</u> Ronald Rave, Amsterdam
april 3 en 4	<u>Rotsplanten</u> Hanny en John Reijnders, Badhoevedorp
	<u>Op de zondagen is er kinderopvang, vanaf 4 jaar</u>
april 10 en 11	<u>Museumweekend</u> , extra openstelling van De Heimanshof

Activiteitenprogramma Winterjaar/Voorjaar 1999

Vereniging voor Natuur- en Milieu-educatie, afdeling Zuid-Kennemerland.
Secretariaat: Mw. J. de Vries, Tel. 023-5331557

Schemerexcursie, Kennemerduinen

Vrijdag 15 januari
I.s.m. Nationaal Park Zuid-Kennemerland.
Vertrek: 16.30 uur, infopaneel bij restaurant Parnassia, Parnassieweg, Bloemendaal aan Zee.
Duur: 2 uur. Toegangkaart verplicht. Kijker meenemen.
Deelname uitsluitend na aanmelden bij NPZK: 023 5411119.

Rondleiding Meerenberg, voormalig landgoed en PZ-terrein

Zondag 7 februari
I.s.m. Museum Meerenberg.
De rondleiding staat in het teken van de bouwplannen en de pogingen om de bijzondere waarden van het terrein (natuur, landschap en cultuurhistorie) te behouden.
Bij uitzondering opgenomen is de beklimming van de binnenduinderand, naar de 45 meter hoge Brederodeberg.
Vertrek: 14.00 uur vanaf Museum Meerenberg.
Te bereiken via de hoofdingang van het ziekenhuisterrein (borden volgen), Brederodelaan 10, Bloemendaal.
Duur ± 2,5 uur.
Vanaf 13.30 uur is de expositie 150 JAAR PSYCHIATRIE in het museum te bezichtigen.
Informatie: Eric van Bakel, 023 5393507.

Schemerexcursie, Kennemerduinen

Vrijdag 12 februari
I.s.m. Nationaal Park Zuid-Kennemerland.
Vertrek: 17.00 uur, ingang Bergweg, Bloemendaal.
Duur: 2 uur. Toegangkaart verplicht. Kijker meenemen.
Deelname uitsluitend na aanmelden bij NPZK: 023 5411119.

Knoppenwandeling Landgoed Caprera

Zondag 14 februari
Vertrek: 11.00 uur; ingang Caprera, Hoge Duin en Daalseweg, Bloemendaal.
Duur: 2 uur. Toegangkaart verplicht.
Informatie: Leo van der Brugge 023 5261584.

Strandexcursie, Bloemendaal aan Zee

Zondag 21 februari
I.s.m. Nationaal Park Zuid-Kennemerland en het KNNV.
Vertrek: 14.00 uur, Kop van de Zeeweg, Bloemendaal aan Zee.
Duur: 2 uur.
Deelname uitsluitend na aanmelden bij NPZK: 023 5411119.

Dialezing "Natuur in en om het Gooi"

Woensdag 24 februari
I.s.m. het KNNV.
Presentatie: De Heer J. M. Ketelaar.
Aanvang: 20.00 uur, zaal open vanaf 19.30 uur.
Locatie: NMC ter Kleef, Kleverlaan 9, Haarlem.
Informatie: Jan-Willem van Velzen 023 5291207.

Excursies, "Bomen in de Winter", NMC ter Kleef

Zondag 28 februari
I.s.m. het KNNV.
Er wordt onder meer aandacht besteed aan de winterkenmerken van diverse soorten bomen, aanpassingen aan de winterse omstandigheden en de ontwikkeling van knoppen, twijgen en bladeren.
- Excursies naar keuze op de begraafplaats Akendam of in de Stadskweektuin.
Vertrek 11.00 en 13.00 uur.
Locatie: NMC ter Kleef, Kleverlaan 9, Haarlem.
Informatie: Leo van der Brugge, 023 5261584.

Vogelexcursie, Elswout

Zondag 28 maart
I.s.m. Nationaal Park Zuid-Kennemerland en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.
Vertrek: 08.00 uur, ingang landgoed Elswout, Elswoutlaan Overveen
Duur: 2,5 uur. Toegangkaart verplicht. Kijker meenemen.
Deelname uitsluitend na aanmelden bij NPZK: 023 5411119.

Excursies Landgoed Huys te Manpad

Georganiseerd door
Stichting Huys te Manpad,
m.m.v. IVN gidsen.
Gedurende de periode
15 april - 15 oktober:
ledere zaterdag,
aanvang: 10.00 uur.
ledere dinsdag,
aanvang: 14.00 uur.
Vertrek bij het toegangshek,
Herenweg, Heemstede,

~water~

Rondleidingen Thijsses Hof

Georganiseerd door
medewerkers van de Hof en
gidsen van het IVN.
Iedere eerste zondag van de
maanden april t/m oktober.
Aanvang: 14.00 uur.
Ingang: Mollaan (achter het
Pannekoekenhuisje),
Bloemendaal.

lezing door
Frieda Betheek

~water~

Dhr. TH. J. Litjens
Heemsteedse Dreef 293
2101 KJ HEEMSTEDE

Stinzenplantenmiddag Thijsses Hof

Maandag 5 april / 2de Paasdag

Van 12.00 tot 15.00 uur kan men op eigen gelegenheid wandelen in de hof.

IVN-gidsen geven onderweg uitleg over de gevarieerde stinzenflora.

Verspreid over de middag zijn er dialezingen van 20 minuten. De aanvangstijden worden ter plaatse aangegeven.

Tevens is de Groene Winkel van het IVN aanwezig.

Ingang Thijsses Hof: Mollaan (achter het pannenkoekenhuisje), Bloemendaal.

Informatie: Theo Litjens, 023 5280173.

Weidevogelexcursie, Hekslootpolder

Zondag 11 april

I.s.m. Vereniging Behoud de Hekslootpolder en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

Vertrek: 8.00 uur, info-paneel hoek Spaarndamseweg/Vondelweg, Haarlem.

Duur: 2,5 uur. Kijker meenemen. Denk om warme kleding.

Informatie: Eric van Bakel, 023 5393507.

Excursie "Voorjaar in de Hout"

Zondag 11 april

Vertrek: 12.00 uur, vanaf Muziekkoepel op het Vlooienveld, Fonteinlaan, Haarlem.

Duur: 1,5 uur.

Informatie: Dik Vonk, 023 5254140.

Zangvogels in Wandelbos Groenendaal

Donderdag 15 april

I.s.m. Gemeente Heemstede.

Vertrek: 19.00 uur, info-paneel parkeerplaats bij het restaurant.

Duur: 1,5 uur.

Informatie: Roelof Boddaert, 023 5717773.

Rondleiding Meerenberg, voormalig landgoed en PZ-terrein

Zondag 18 april

I.s.m. Museum Meerenberg.

De rondleiding staat in het teken van de bouwplannen en de pogingen om de bijzondere waarden van het terrein (natuur, landschap en cultuurhistorie) te behouden. Tevens is er een bezoek aan het niet vrij toegankelijke natuurgebied Het Sleutelbos.

Vertrek: 14.00 uur vanaf Museum Meerenberg.

Te bereiken via de hoofdingang van het ziekenhuisterrein (borden volgen), Brederodelaan 10, Bloemendaal.

Duur ± 2 uur.

Vanaf 13.30 uur is de expositie 150 JAAR PSYCHIATRIE in het museum te bezichtigen.

Informatie: Eric van Bakel, 023 5393507.

Nachtegalentocht, Duin en Kruidberg / Kennemerduinen

Zondag 2 mei

I.s.m. het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

Wandeltocht van de binnenduintrand naar zee en weer terug. Onderweg wordt gekeken en geluisterd naar vogels van de diverse duinlandschappen en de vogeltrek boven zee.

De tocht wordt onderbroken voor een lunchpauze in Restaurant Parnassia.

Vertrek: 4.30 's nachts(!), NS-station Santpoort Noord aan de Santpoortse Dreef.

De tocht duurt tot ongeveer einde middag/begin avond.

Kijker en eventueel extra eten en drinken meenemen.

Toegangkaart verplicht. Denk om warme kleding!

Deelname uitsluitend na aanmelden bij: NPZK: 023 5411119.

Nachtegalenexcursie, Kennemerduinen

Vrijdag 7 mei

I.s.m. het Nationaal Park Zuid-Kennemerland en de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

Vertrek: 20.00 uur, ingang Bleek en Berg, Bergweg, Bloemendaal.

Duur: 2 uur. Toegangkaart verplicht. Kijker meenemen.

Deelname uitsluitend na aanmelden bij NPZK: 023 5411119.

Excursie Eetbare- en Geneeskrachtige Kruiden, Middenduin

Donderdag 13 mei, Hemelvaartsdag

Tijdens deze dauwtrapwandeling krijgt u deskundige uitleg over de eetbaarheid en de geneeskracht van de planten die u onderweg tegenkomt.

Vertrek: 07.00 uur, ingang Duinlustweg, Overveen.

Duur: 3 uur.

Informatie: Mona Schön, 023 5264411.

Nachtegalenwandeling, Reinaldapark

Dinsdag 18 mei

Vertrek: 20.00 uur, parkeerplaats bij de Fuykvaart, Bernardlaan, Haarlem.

Duur: 2 uur. Kijker meenemen.

Informatie: Dik Vonk, 023 5254140.

~water~

Activiteit in het teken van het thema "Water Natuurlijk".
landelijk IVN-thema van 1998 t/m 2000.